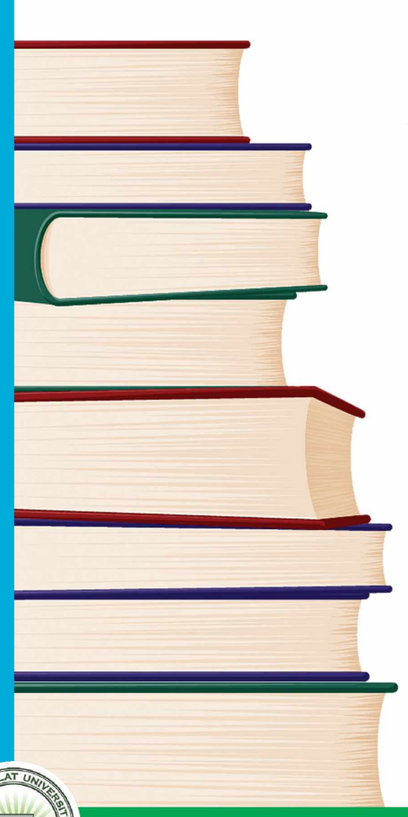
ISSN: 2181-1741 (print)
ISNN: 2181-1725 (online)
2024 / № 5

FILOLOGIK TADQIQOTLAR:
TIL
ADABIYOT
TA'LIM

Philological research:
LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

Филологические исследования:
ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

pholologicalresearch.uz

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2024/ № 5

Termiz – 2024

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 19.10.2020
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV, iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Amonturdiyeva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Kurbanazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Zaynura Qodirova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 19.10.2020
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)

Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)

Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)

Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)

Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)

Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)

Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)

Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Нормат Юлдашев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)

Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Бобоназар Муртазаев, ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)

Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)

Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Шоира Амонтурдиева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Зайнура Кадирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 19.10.2020
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Amonturdieva, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Zaynura Kadirova, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

ЁҚУБОВ ШАРИФ МУҚИМОВИЧ
Шоир қадами етган манзиллар 7

YODGOROV SHAMSIDDIN ABDURAIMOVICH
Diniy matnlarni teolingvistik jihatdan
tadqiq qilish metodologiyasi (Qur'oni Karim misolida) 10

TURDIQULOV SHERZOD DUMINOVICH
Lingvomadaniy kodlarni aniqlashda kult omili
(Surxondaryo teotoponimlari misolida) 14

KURBANAZAROVA NARGIS SHODIYEVNA
Qo'ng'irot etnonimining shajaraviy tarkibiga oid ayrim onomastik tahlillar 17

NADIM MUHAMMAD HUMAYUN
Etnorealiyalarning milliy etnografik leksikada aks etishi
(Afg'oniston o'zbeklari misolida) 20

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Shaxsh nutqi voqelanishida areal ta'sir 23

RAJABOV FERUZ UMARQULOVICH
Folklor onomastikasi va uning terminologiyasi 27

TURDIMURODOV SIROJIDDIN ESHQOBILOVICH
Nom (ot) bildiruvchi evfemik birliklarning ma'no turlari 30

MUMINOVA NILUFAR ABDURAHMONOVNA
"Temurnoma" asaridagi antroponimlarning tarixiy-etimologik qatlamlari 33

ERGASHEVA DILRABO ALLANAZAROVNA
Konsept inson ruhiy holatining ifodalanishida asosiy lingvokognitiv unsur 36

SAMIYEVA SURAYYO ORIPOVNA
O'zbek va tojik tillarida evfemizmlar va ularning sinonim so'zlar bilan aloqasi 39

NE'MATOVA YULDUZ
Ayrim tabiiy-geografik oykonimlarning leksik-semantik xususiyatlari xususida
(Namangan viloyati oykonimlari misolida) 43

MADAMIOVA RA'NO YUSUPBAYEVNA
Qoraqalpog'iston dialektal arealining leksik xususiyatlari 46

AMINI AZIZ AHMAD
Shimoliy Afg'oniston o'zbek shevalarida
dehqonchilik mahsulotlari nomlarining ifodalanishi 50

МУНДАРИЖА

QULTO‘RAYEVA SARVINOZ BAHODIR QIZI
O‘zbek tilshunosligida toponimik tadqiqotlar talqini 52

SARIYEVA ZAMIRA
Structural features of possessive pronouns in indonesian language 56

РАДЖАПОВА НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА
Синтаксис гендерной лексики в русском языке....58

JALILOVA MUXLISA ZAFARJON QIZI
O‘zbek tili Toyloq shevasining leksik qatlamlari 61

ADABIYOTSHUNOSLIK

АТАНИЯЗОВА МУБОРАК АБДУЛЛАЕВНА
Искандар образи Олим Шарафиддинов талқинида....64

АЛИМОВ ПАРДА
Тарихга бир назар....67

BOBOJANOV ALISHER
YULDOSHEV DILMUROD
Tanqid va badiiy ijod: adabiy jarayondagi o‘zaro munosabatlar 72

TA’LIM

RAXMATULLAYEVA SHAXODAT ZIYOTOVNA
OROMOVA NAFOSAT JO‘RAYEVNA
Adabiy ta’limda nazariy ma’lumotlar –
badiiy matn mazmunini anglashning asosiy vositasi sifatida....76

РЎЗИҚУЛ МУСТАФОҚУЛОВ
Профессор Бекпўлат Умурқуловнинг ижодий фаолиятига бир назар 80

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2024; 5
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

NOM (OT) BILDIRUVCHI EVFEMIK BIRLIKLARNING MA'NO TURLARI

Turdimurodov Sirojiddin Eshqobilovich,
Termiz davlat universiteti o'zbek tilshunosligi kafedrasi katta o'qituvchisi, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Ma'lum so'zga evfemik ma'no yuklanar ekan, bu ma'noda qo'llanilmay qolgan so'zning ma'nosi yuzaga chiqadi. Ya'ni u leksik sathga mansub hisoblanadi. Bu ko'proq tabu bilan bog'lanadi. Tabuga uchragan so'z yoki ibora o'rnida to'g'ridan-to'g'ri evfemizm qo'llanadi, shu so'zga tabuga uchragan lug'aviy birlikning ma'nosi yuklanadi, u evfemistik ma'no tarzida qo'llanadi[1].

O'zbek tilidagi evfemik ma'noli birliklarni qaysi so'z turkumi bilan ifodalanishi – morfologik jihatdan to'rt guruhga: ot, sifat va fe'l metaforik evfemik ma'noli birliklar shuningdek, olmosh so'z turkumi bilan ifodalanadigan evfemik birliklarga ajratish mumkin. O'zbek tilida ot turkumiga xos evfemik vositalar ham salmoqli qismni tashkil etadi. Bularga masalan, ILON o'rnida *arg'amchi, arqon, olachilvir, o'rmalovchi, gazanda*; TASHVISH, DAXMAZA o'rnida *yuk;* BO'RI o'rnida *jondor;* NARKOMAN, GOMOSEKSUALISTLAR o'rnida *xavfi ko'tarilgan guruh(lar);* HIYLA, NAYRANG o'rnida *dom*; AROQ (spirtli ichimlik) o'rnida *may, sharob, gulob*; TOBUT o'rnida *yog'och ot*; QABRISTON o'rnida *abadiy (oxirgi) manzil, so'ngi yo'l*; ONGSIZLIK o'rnida *ma'naviy bo'shliq;* O'YNASH o'rnida *jazman, oshiq*; G'ARLIK o'rnida *suyuqoyoqlik;* QIZAMIQ (kasallik) o'rnida *gul*, *oymomo* kabilarni misol qilib keltirish mumkin.

Nom ifodalovchi ot turkumiga xos evfemik vositalar ayrim axloqsizlik bilan bog'liq evfemizmlar: **a)** narsa va buyum otlari; **b)** shaxs otlari; **v)** faoliyat-jarayon otlari hamda shu faoliyat turi bilan bog'liq; **g)** joy nomlarining o'rnida qo'llanishini uchratish mumkin. Bularga: *SIYNABAND* narsa-buyum oti o'rnida, *tanfurush, fohisha, fohishaboz, qo'shmachi* kabi shaxs otlari, *tanfurushlik, fohishabozlik, fohishalik, qo'shmachilik* kabi salbiy ma'nodagi faoliyat-jarayon otlari, shuningdek, *fohishaxona, ishratxona*[2] kabi o'rin-joy oti nomlari o'rnida qo'llanilishini aytib o'tishimiz mumkin. Ushbu lug'aviy birliklar izohli lug'atlarda bosh so'z tarzida berilgan bo'lib, ma'nolari to'g'ridan-to'g'ri izohlangan, sinonimik ma'nolari qayd etilgan. SIYNABAND [*f.*– ko'krakpech, oshxo'rak; byusgalter, lifchik] Ayollarning ichki kiyimi; lifchik. *U siynabandidan ro'molchaga o'rog'liq allanarsa chiqarib, erining oldiga tashladi.* N.Aminov, Qahqaha[3].

Ot turkumiga xos evfemik vositalarni qaysi nom o'rnida qo'llanilishining tahlilida ularni quyidagi turlarga ajratishimiz mumkin. Masalan, narsa-buyum otlari, shaxs otlari, faoliyat-jarayon otlari va o'rin-joy otlari o'rnida qo'llaniluvchi evfemik birliklarga ajratishimiz mumkin. Ushbu ishimizda asosan mana shu to'rtta turga xos evfemik birliklar haqida qisqacha to'xtalishni maqsad qilganmiz. Misol uchun:

a) narsa-buyum otlari evfemik birliklari: ayollar ichki kiyimlaridan birining nomi o'rnida *siynaband, ko'krakband;* QIZAMIQ o'rnida *gul, oymomo;* HOMILA o'rnida *gumona;* TOBUT o'rnida *yog'och ot*; AROQ o'rnida *may, sharob, gulob*; BIY o'rnida *qurt, qoraqurt*; ILON o'rnida *arg'amchi, arqon, olachilvir, o'rmalovchi, gazanda*; EMCHAK o'rnida *siyna, ko'krak, ko'ks mamma, sut bezi*; SIYDIK o'rnida *peshob*; QIZLIK o'rnida *iffat pardasi, nomus, or, bakorat*; AXLAT TASHIYDIGAN MASHINA o'rnida *maxsus avtotrans xizmati*, ISHTON o'rnida *lozim*; O'SIMTA (kasallik) o'rnida *shish* va b. Misollarga e'tibor qaratadigan bo'lsak: 1) *Guli: – Alisher, nomusim, orim o'zimda* (I.Sulton, "Navoiy", 53-b), 2) *Bu metoddan ...iffat pardasi yirtilmaganda, qin bitovi keskin stenozani tekshirishda foydalaniladi* (I.M.Gryaznova, "Yengiltaklik oqibati", 27-b), 3) *Qizning bakoratini avval o'sha kishi ketkizadi...* Narshaxiy[4]. Birinchi gap tarkibidagi *nomusim, orim*, ikkinchi gapdagi *iffat pardasi*, uchinchi gapda esa *bakorat* so'zlari nutqda aytilishi uyat, noqulay hisoblangan *qizlik* leksemasining o'rnida qo'llaniladigan ot metaforik evfemik ma'noli birlik vazifasini bajarib kelmoqda.

b) shaxs otlari evfemik birliklari: XIZMATCHI o'rnida *texnik xodim*; NARKOMAN, GOMOSEKSUALIST(lar) o'rnida *xavfi ko'tarilgan guruh(lar)*; XOTIN o'rnida *yostiqdosh, turmush o'rtoq, qalliq, yor, onasi*; ER o'rnida *xo'jayin, dadasi, begim*; O'YNASH o'rni-

[1] Миртожиев М. Ўзбек тили семасиологияси. – Тошкент: Мумтоз сўз, 2010. – Б. 119-127.

[2] Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2 томлик, 1-том. – М.: Рус тили, 1981. – Б. 345.

[3] Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5томлик, 3-том. – Тошкент: ЎзМЭ, 2006-2008. – Б. 498.

[4] Омонтурдиев А. Ўзбек тилининг қисқача эвфемик луғати. – Тошкент: ФАН, 2006. – Б. 16.

da *jazman, xushtor*; DUSHMAN o‘rnida *yov, g‘anim*; NOGIRON(lar) o‘rnida *imkoniyati cheklangan(lar)* va b. Misollarda *XOTIN* leksemasi o‘rnida qo‘llaniladigan evfemalarning tahliliga qaraydigan bo‘lsak, masalan, XOTIN, jinsiy jihatdan erkak toifasiga zid, farzand ko‘rish, emizish qobilyatiga ega odam, ayol. *Bozorqulning onasi juda chiroyli xotin edi*. A.Muxtor. Chinor. 2 Biror erkak nikohidagi ayol. – *U (me’mor) to‘g‘ri uyga qaytib keldi-da, bor gapni qizi Badiya bilan xotini Ma’suma bekaga aytib, o‘rniga cho‘zildi*. Mirmuhsin. Me’mor[1]. O‘zbek tilining izohli lug‘atlarida keltirilgan ushbu so‘zlik izohida XOTIN leksemasi ayol ma’nosini anglatishi qayd etilgan bo‘lib, XOTIN leksemasi ma’nolariga doir *turmush o‘rtoq, umr yo‘ldosh* zavjayi *halol* kabi bir qancha evfemik ma’nolari nutqimizni boyitishda, muomala madaniyatini shakllantirishda alohida ahamyat kasb etadi.

v) faoliyat-jarayon otlari evfemik birliklari: JALABLIK, G‘ARLIK o‘rnida *qo‘shmachilik, fohishalik, suyuqoyoqlik*; ONGSIZLIK o‘rnida *ma’naviy bo‘shliq*; TUG‘ISH o‘rnida *oy kuni yaqinlik*; QARILIK o‘rnida *keksalik*; KLIMAKS o‘rnida *hayz to‘xtash davri* va b. Misollarni G’AR (sifat), G’ARLIK (ot) leksemasi o‘rnida qo‘llaniladigan evfemalarning tahliliga qaraydigan bo‘lsak, masalan, G‘AR bosh so‘z sifatida berilgan bo‘lib, G‘AR [*f*. - fohisha, buzuq ayol, xotinchalish] *suyug‘oyoq xotin, buzuq xotin, fohisha*[2] kabi izohlar va misollar keltirilgan. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”ni kuzatish jarayonida ko‘pgina sifat so‘z turkumiga oid bosh so‘zlar izohlangan va ana shu sifat asosiga – *lik* qo‘shimchasini qo‘shish bilan yasaladigan faoliyat-jarayon otlari bosh so‘z sifatida alohida izohlangan. Ammo G‘AR sifati bilan yasaladigan G‘ARLIK leksemasi izohli lug‘atlarda ifodalangan o‘rinni kuzatmadik.

g) o‘rin-joy otlari evfemik birliklari. O‘rin-joy oti o‘rnida qo‘llaniladigan evfmemik ma’noli leksemalar asosan o‘z ma’nosida va ayrim o‘rinlarda metonimik ko‘rinishlarda bo‘lishi mumkin. Bularga YETIMXONA o‘rnida *bolalar uyi, mehribonlik uyi*; TUALET o‘rnida *hojatxona;* QAMOQXONA o‘rnida *hibsxona;* JALABXONA o‘rnida *islovatxona, ishratxona, fohishaxona*; GO‘RISTON, QABRISTON o‘rnida *abadiy makon, so‘ngi yoki oxirgi manzil, so‘ngi yo‘l* (izohli lug‘atlarda ifodalanmagan) kabi o‘rin-joy bildiruvchi evfemik vositalar mavjud. Bu haqda yetimxona leksemasi o‘rnida qo‘llaniladigan evfemalarning tahliliga e’tibor qaratganimizda, masalan, YETIMXONA leksemasiga o‘zbek tilining izohli lug‘atlarida 1 *tar*. Yetimlar va qarovsiz qolgan bolalarni tarbiyalaydigan va o‘qitadigan muassasa ma’nosini anglatishi to‘g‘risidagi izohlarni uchratishimiz mumkin. Uning evfemik ma’noli *bolalar uyi* kabi o‘rin joy oti leksemalari shu so‘z izohida ham alohida tarzda, umuman olganda izohli lug‘at tarkibidan joy olmaganligini kuzatishimiz mumkin. Tahlillarimizni nutqimizda uyat, nafrat mazmunini anglatuvchi *jalabxona* leksemasi o‘rnida qo‘llaniluvchi so‘zlar bilan davom ettirgan holda ushbu leksemaning o‘ziga izohli lug‘atlarda o‘rin berilmaganligini ko‘ramiz (Bu bizningcha nutqiy etiket, balki leksik etiket sababdir). Lekin uning o‘rnida qo‘llaniladigan *islovatxona, ishratxona, fohishaxona* kabi leksemalar bosh so‘z shaklida berilib izohlanganligini kuzatishimiz va ularning izohida bir-biriga ishora qilingan holatlar ham mavjud. FOHISHAXONA 1 [fohisha + xona] *esk*. Fohishalar yashaydigan va fohishabozlarni qabul qiladigan joy: islovatxona. *Hayit kunlari to‘qligidan sho‘xlik qiladigan boyvachcha yigitlar qovoqxona va fohishaxonalarga kirib ichib yurardi.* M.Muhammadjonov. Turmush urinishlari[3]. Shu o‘rinda yana bir misol, kasalxona leksemasi izohli lug‘atlarda bosh so‘z shaklida berilgan va shifoxona ma’nosini anglatishi o‘z o‘rnida to‘g‘ri izohlangan. Unda kasalxona, kasallarni muntazam kuzatish va davolash uchun joylashtiriladigan muassasa; shifoxona, qishloq vrachlik punkti, shoshilinch tez tibbiy yordam markazi. *Mastura Alieva sakkiz oydan beri palatasidan chiqmay yotgan og‘ir xasta, uni hamma bilar ko‘p kishi kirib ko‘rgan ekan*. A.Qahhor. Ming bir jon. Shuningdek, SHIFOXONA[4] leksemasi ham o‘z o‘rnida bosh so‘z sifatida berilgan va kasalxona so‘ziga ishora qilingan, misollar keltirilgan. Ushbu keltirilgan misollardagi leksemalar bog‘liqlik asosida yuzaga kelgan. Bunday evfemik ma’noli leksemalar o‘rin-joy otlari hisoblanib, ot metonimik evfemik ma’noli leksemalar sifatida talqin etishimiz mumkin. Yuqorida ta’kidlaganimizdek ba’zi o‘rin-joy otlari o‘rnida qo‘llaniladigan metaforik evfemik ma’noli leksemalar ham nutqimizda mavjud. Bunga GO‘RISTON, QABRISTON leksemalari o‘rnida qo‘llaniladigan evfemik ma’noli birliklar haqida quyidagi misollarni tahlilga tortamiz. Masalan, 1. *Umrim bitsa* ***abadiy makon****im mana shu er bo‘lsin* (P.Qodirov., “Avlodlar dovoni”, 523-b). 2. *Hammamizning* ***so‘ngi makon****imiz bir, og‘aynilar!* (“Tadbirkor”, 1998, 19-may). 3. *Ertami, kechmi, barimiz ham* ***oxirat uyi****ga borgach*, ... (“Guliston”, 1997, №5, 18-b). 4. *Uni* ***so‘ngi uy****ga kuzatgali ko‘p odam yig‘ildi* (E. Turon, “Bu tog‘lar ulug‘ tog‘lar”, 81-b)[5]. Ushbu gaplar tarkibida ishtirok etayotgan *abadiy makon, so‘ngi makon, oxirat uyi*, *so‘ngi uy* kabi evfemik ma’noli

[1] Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5томлик, 4-том. –Тошкент: ЎзМЭ, 2006-2008. – Б. 415.

[2] Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2 томлик, 2-том. – М.: Рус тили, 1981. – Б. 652.

[3] Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 томлик,4-том.– Тошкент: ЎзМЭ, 2006-2008. – Б. 366.

[4] Yuqoridagi asar. – Б. 583.

[5] Омонтурдиев А. Ўзбек тилининг қисқача эвфемик луғати. – Тошкент: ФАН, 2006. – Б. 124.

birliklar izohli lug‘atda GO‘RISTON va QABRISTON leksemalarining izohlarida ham, alohida shakllarda ham izohli lug‘at tarkibida uchramadi. Bundan tashqari xalq tilida, nutqimizda, badiiy asarlarda tez-tez uchraydigan *iti yo‘q qishloq* (sheva), *marhumlar diyori, qora yer, so‘ngi yo‘l*, ... kabi bir qancha ot turkumiga xos evfemik ma’noli birliklar qo‘llaniladi.

Shuningdek, o‘zbek tili va uning izohli lug‘atlarida ba’zi o‘rinlarda ifodalanmagan metaforik evfemik ma’nolarni ham kuzatish mumkin. Bunga misol sifatida QO‘RG‘ON leksemasining izohiga e’tibor qaratishimiz kerak. Bu so‘zlikning lug‘at maqolasida uning uch xil izohi keltirilib, misollar bilan dalillangan. Masalan:

QO‘RG‘ON 1 O‘rta asrlarda qalin va baland mudofaa devori bilan o‘rab qurilgan, asosan, bir darvozali shahar, qal’a. Yov qo‘rg‘onini qamal qilib, uning qulochkash baland devorlari yoniga chodir tashlagan qo‘shin kabi odamlar tog‘ etagiga to‘lib ketdilar. M.Ismoiliy, Farg‘ona t.o. 2 Qal’a, shahar, qo‘rg‘on va sh.k.ni mudofaa qilish uchun qurilgan mustahkam devor. *U baland qo‘rg‘on bilan o‘ralgan bo‘lib, ichkariga to‘rtta temir darvozadan kirilar edi*. M.Osim, Ibn Sino qissasi. 3 Dala joyda va umuman shahardan tashqarida atrofi devor bilan o‘ralgan hovli joy va uning ichidagi binolar (atrofi, odatda bog‘, ekinzorlardan iborat bo‘lgan). Arslonbekning qo‘rg‘onini bu yo‘lga tushib olgan ko‘r ham topadi. H.G‘ulom, Mash’al[1].

E’tiborlisi shundaki, ushbu o‘rindagi izohlardan keyin QO‘RG’ON so‘zligining ko‘chma ma’nosidagi *oila* ma’nosini anglatishiga doir izohlar bugungi kun nutqimizda ham faol qo‘llanilib kelmoqda.

Resume: This article presents ideas about the specific characteristics of nouns that represent names in the Uzbek language. They can be divided into such types as personal nouns, thing-item nouns, activity-process nouns, place nouns. The role of metaphorical migration in euphemistic units representing nouns is incomparable.

Резюме: В данной статье представлены представления о специфических характеристиках существительных, обозначающих имена в узбекском языке. Их можно разделить на такие типы, как личные существительные, предметно-предметные существительные, деятельностно-процессуальные существительные, местоимения. Роль метафорической миграции в эвфемистических единицах, обозначающих существительные, бесподобна.[1]

[1] Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 томлик,5-том.– Тошкент: ЎзМЭ, 2006-2008. – Б. 416.